

УДК 330. 341

Г.Т. Пальчевич, доц., канд. екон. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності та механізми їх залучення

У статті розкрита сутність джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності, досліджено механізми їх залучення. Охарактеризовано особливості державного фінансування інноваційного розвитку, кредитування інноваційних програм, використання лізингу як форми фінансування інновацій. Висвітлено можливості розширення джерел власних фінансових ресурсів підприємств з метою активізації їх інноваційної діяльності.

інвестиційна діяльність, інноваційні програми, державне фінансування інновацій, банківський кредит, лізинг, інвестиційні фонди, венчурні компанії

Важливу роль у процесі забезпечення стабілізації розвитку економіки України, яка взяла курс на інноваційні перетворення, відіграють фінансові та кредитні ресурси. Проблема пошуку джерел фінансування та кредитування інноваційного розвитку набула сьогодні особливої гостроти і потребує здійснення комплексних досліджень в цьому напрямі.

Питанням фінансового забезпечення реалізації політики інноваційного розвитку присвячено чимало праць відомих зарубіжних та вітчизняних вчених, а саме: Е. Денисона, Є. Домара, Дж.М. Кейнса, Д. Кларка, М. Крупки, Р. Лукаса, Г. Менша, С. Онишко, Б. Твісса, Р. Харрода, Й. Шумпетера, А.Чухна та ін. Їх наукові розробки містять серйозні напрацювання стосовно теорії, методики та організації фінансового забезпечення інноваційної політики. Разом із тим слід зауважити, що до цього часу багато проблем, пов'язаних з активізацією інноваційного розвитку, не знайшли свого остаточного вирішення. Мова йде насамперед про дослідження джерел фінансування інноваційної діяльності.

Метою даної статті є обґрунтування ефективних механізмів залучення джерел фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки.

Активізація інвестиційної діяльності в державі потребує докорінної зміни ситуації щодо вибору адекватної стратегії інноваційного розвитку економіки. З огляду на це пріоритетним сьогодні є завдання визначення можливостей більш повного й ефективного використання усіх можливих джерел фінансування інновацій з метою забезпечення щорічного економічного зростання.

Система фінансування інноваційної діяльності розглядається як складовий елемент фінансової політики держави. Ця система має забезпечити вирішення наступних важливих завдань:

- створення необхідних передумов для швидкого й ефективного впровадження науково-технічних новинок в усі сфери народногосподарського комплексу країни, забезпечення її структурно-інноваційної перебудови;
- збереження й розвиток науково-технічного потенціалу країни, насамперед з пріоритетних напрямків розвитку науки і техніки;
- створення необхідних матеріальних умов для збереження кадрового потенціалу науки і техніки, запобігання його відтоку за межі держави [1].

Світовий досвід виокремлює наступні принципи фінансування інноваційної діяльності: чітка цільова орієнтація на швидке й ефективне впровадження сучасних науково-технічних інновацій; різноманітність джерел фінансування; обґрунтованість та юридична захищеність методів акумуляції коштів; гнучкість системи фінансування всіх етапів життєвого циклу інновацій [2].

Залежно від характеру інновацій та їх фінансової місткості джерела фінансування інноваційного розвитку можуть бути різноманітними.

На рівні держави і регіонів джерелами фінансування інноваційних програм є:

- кошти бюджетів та позабюджетних фондів;
- залучені кошти державної кредитно-банківської та страхової систем;
- позикові кошти у вигляді державних міжнародних запозичень (зовнішній борг держави), державних облігаційних, боргових, товарних та інших позик (внутрішній борг держави).

На рівні організації джерелами фінансування інноваційних програм є:

- власні кошти (прибуток, амортизаційні відрахування, страхові суми відшкодування збитків, іммобілізовані надлишки основних і оборотних коштів, нематеріальних активів та ін.);
- залучені кошти, у т.ч. кошти, отримані від продажу акцій, та ін.;
- позикові кошти у вигляді бюджетних, банківських і комерційних кредитів.

На рівні інноваційної програми джерела фінансування поділяються на:

- кошти бюджетів держави і регіонів, позабюджетних фондів;
- кошти суб'єктів господарювання – вітчизняних підприємств і організацій, колективних інституціональних інвесторів;
- іноземні інвестиції у різних формах [3].

Механізми інвестування інноваційної діяльності спрямовані на забезпечення залучення інвестиційних ресурсів для реалізації можливостей ефективного інноваційного розвитку держави, її регіонів та суб'єктів господарської діяльності.

Систему механізмів фінансування інновацій можна представити як ефективне поєднання форм, методів та важелів мобілізації власних коштів, мобілізації позикових коштів та мобілізації залучених коштів.

Механізм мобілізації власних коштів передбачає:

- реінвестування прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства;
- інвестування за рахунок амортизаційних відрахувань.

Механізм мобілізації позикових коштів включає:

- використання інвестиційних позик та кредитів;
- венчурне фінансування;
- інвестування за рахунок реалізації облігацій підприємств;
- інвестиційний лізинг;
- інвестиційний селенг.

Складові механізми мобілізації залучених коштів пов'язані із:

- залученням коштів від емісії цінних паперів;
- залученням коштів від розміщення цінних паперів на вторинному ринку;
- розширенням статутного фонду за рахунок додаткових внесків [4].

Важливу роль у формуванні інноваційно орієнтованої економіки відіграє держава завдяки можливості спричинення через прямі бюджетні інвестиції вагомого впливу на інноваційний розвиток економіки. Державне фінансування дає змогу здійснювати фундаментальні дослідження, які часто бувають неприбутковими.

Адміністративно-відомча форма державного фінансування інновацій передбачає пряме дотаційне виділення коштів, а програмно-цільова форма пов'язана із значною концентрацією фінансових ресурсів із подальшим їх використанням для фінансування науково-технічних програм.

Видатки державного бюджету на потреби суб'єктів господарської діяльності можна поділити на такі основні види: державне кредитування на пільгових умовах; надання державних субсидій та дотацій; надання державних гарантій.

Як важливий інструмент фінансово-кредитного механізму інноваційного розвитку розглядається державне інвестування стратегічних підприємств. Державне інвестування може стати різновидом фінансування реконструкції стратегічних підприємств під заставу державних пакетів акцій. Мова йде про те, що держава може залучати інвестиції без продажу своїх пакетів акцій. У такому разі іноземний інвестор не лише отримає свою частку (пакет акцій) майна, а й водночас стане співвласником уже оновленого підприємства, що працюватиме ефективно і прибутково, випускатиме конкурентоспроможну продукцію. Свої вигоди (дивіденди) отримає і держава, оскільки шляхом інвестування вона стане співвласником рентабельного підприємства.

Така система має суттєві переваги над способом передачі в управління державних пакетів акцій. По-перше, такий спосіб започаткував велику олігархічну спокосу працювати на себе, використовуючи державну власність. По-друге, передання в управління корпоративних прав є ширшою для державних чиновників, які не бажають брати на себе відповідальність, і своєрідною гарантією від банкрутства для новоявлених керівників.

Однак, можливості державних інвестицій дуже обмежені, до того ж ефективність їх надто низька. Тому активізація інноваційної діяльності неможлива без залучення приватних інвестицій, як вітчизняних, так і іноземних. З цією метою необхідно забезпечити такий інвестиційний клімат, який би дав змогу Україні успішно конкурувати на міжнародних ринках капіталів і, що особливо важливо, домогтися задоволення попиту на інвестиції за рахунок зміни структури та співвідношення внутрішніх і зовнішніх джерел нарощування інвестиційного потенціалу, аналізу інвестиційно-фінансових ресурсів української економіки, удосконалення механізму трансформації заощаджень в інвестиції для інноваційного процесу.

В якості інституціональних інвесторів інноваційного розвитку можуть успішно функціонувати: - інвестиційні компанії і фонди (основний інструмент, за допомогою якого здійснюється інвестиційна діяльність, це акції й облігації різних компаній, тобто портфельні інвестиції);

- венчурні компанії і фонди (основний інструмент – акції компаній, однак венчурний фонд не розпорошує коштів, тобто він не формує інвестиційного портфеля, але прагне одержати повний контроль над компанією, в яку він інвестує кошти);
- страхові компанії (здебільшого намагаються використовувати цінні папери з гарантованою прибутковістю і високою ліквідністю – державні, муніципальні й корпоративні облігації);
- лізингові компанії (відрізняються специфічною формою інвестицій у вигляді устаткування, техніки);
- факторингові компанії (використовують як інструмент інвестування боргові зобов'язання підприємств і компаній);
- банки й інші фінансово-кредитні установи (основний інструмент інвестування – гроші в готівковій і безготівковій формах).

На прикладі розвинутих країн можна побачити, що серед фінансових інститутів, які беруть участь в інноваційній діяльності, найактивнішими є недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, комерційні банки, венчурні фонди.

Специфічне функціонування двох перших структур передбачає наявність у них так званих «довгих грошей». Це надає їм можливість брати участь в інноваційних проектах із

значним терміном реалізації та здійснювати довгострокове інвестування, на відміну від комерційних банків, які володіють переважно «короткими грошима», що ускладнює їх подальше розміщення і реалізацію довгострокових інноваційних проєктів.

Державний кредит також розглядається як важливе джерело фінансування інноваційного розвитку економіки, нарощування її інноваційного потенціалу.

Разом із тим сьогодні здійснення фінансового регулювання інноваційної діяльності повинне бути зорієнтоване на створення таких умов, які б забезпечили зростання частки власних коштів підприємств, що спрямовуються на фінансування інноваційної діяльності. На увазі мається насамперед два основних джерела власних інвестиційних ресурсів: прибуток, що залишається в розпорядженні підприємства (нерозподілений прибуток), і амортизаційні відрахування.

Безумовно, активізації інноваційної діяльності підприємств сприятиме державна підтримка через пільгове оподаткування прибутку, який використовується на розробку та впровадження нововведень, що повинно отримати належне відображення в Законі про оподаткування прибутку підприємств.

У системі важелів механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку підприємств особливого значення набуває використання амортизаційних відрахувань. При цьому варто зазначити, що амортизаційні відрахування мають ряд переваг по відношенню до інших видів інвестиційних ресурсів: у порівнянні з іншими інвестиційними ресурсами, амортизаційні відрахування є більш дешевими (вони не входять до оподаткованої бази по податку на прибуток, оскільки включаються до складу собівартості); амортизаційні відрахування за змістом являють собою перенесену на продукцію вартість основних фондів і продовжують свій обіг у виробничому процесі у вигляді інвестицій в основний капітал; амортизаційні відрахування достатньо легко плануються та контролюються.

Проведення активної амортизаційної політики на підприємствах повинно забезпечувати відновлення не тільки основних фондів, але і техніко-економічного рівня виробництва та продукції. Якщо до цих пір частка амортизації у собівартості була обумовлена насамперед фондомісткістю, то тепер на її розмір впливатиме і наукомісткість. До існуючих напрямків використання амортизаційного фонду, що накопичується, повинно додатися науково-технічне, яке пов'язане з якісним оновленням власного виробництва на інноваційній основі.

У сфері формування та реалізації амортизаційної політики сьогодні наявний суттєвий дисбаланс між фіскальними та підприємницькими інтересами. Для подолання суперечностей і перетворення амортизаційного джерела на дієвий фактор інноваційної активності необхідно:

- створити умови для реальної зацікавленості підприємств в оновленні основного капіталу за рахунок коштів власного амортизаційного фонду;
- передбачити державний контроль за цільовим використанням амортизаційних коштів для обмеження їх спрямування на поточне споживання;
- ввести оподаткування коштів амортизаційного фонду, якщо вони спрямовуються не за своїм економічним призначенням;
- надати право суб'єктам господарювання використовувати як прискорену, так і рівномірну амортизацію відповідно до цілей підприємства;
- надати право підприємствам самостійно встановлювати оптимальні строки використання об'єктів основних фондів на базі застосування методів експертної оцінки, економіко-математичного моделювання та ін.;
- ввести механізм об'єктивної та своєчасної індексації основних фондів відповідно до рівня інфляції.

Важливу роль у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності відіграють кредити. Позитивними особливостями цього джерела фінансування інновацій є значний обсяг можливого залучення коштів та серйозний зовнішній контроль за ефективністю їх використання. Водночас кредитування пов'язане із складністю залучення та оформлення позик, необхідністю надання відповідних гарантій або застави майна, втратою частки

прибутку від інноваційної діяльності у зв'язку з необхідністю сплати відсотків за кредит.

В Україні кредитування інноваційних проектів гальмується високою платністю позики, відсутністю гарантій повернення довготермінових кредитів, малопотужністю фінансового ресурсного потенціалу комерційних банків для надання кредитів. Зазвичай досить важко переконати банк взяти участь в інноваційному кредитуванні через високий ступінь невизначеності та ризику, а також відсутність відповідних стимулів.

Тому доцільно вжити заходів, що стосуються державного стимулювання розвитку банківської системи України. Найдієвішими з них у найближчій перспективі повинні стати:

- державне страхування кредитів на інноваційні проекти;
- державні гарантії щодо стратегічного кредитування шляхом рефінансування комерційних банків з урахуванням наявності у позичальників високотехнологічних та стратегічних інноваційних проектів;
- державні дотації, відсоткові ставки за кредитами на інноваційні проекти;
- податкові пільги на кошти, інвестовані в інноваційні проекти;
- звільнення від оподаткування банківського прибутку, отриманого від операцій довгострокового кредитування інноваційних проектів.

Негативний відбиток на розвиток інноваційної діяльності в Україні спричиняє відсутність інвестиційних банків довгострокового кредитування. Надто повільно відбувається створення й розвиток державного Українського банку реконструкції і розвитку, без якого фактично неможлива ефективна реалізація інноваційної стратегії держави. Одним із пріоритетних напрямів діяльності цього банку має стати реалізація «бюджету розвитку», надання цільових кредитів під інвестиційні проекти інноваційного спрямування на пільгових умовах та з майновими гарантіями їхнього цільового використання.

Перспективним є застосування поряд із традиційними банківськими технологіями – кредитами, нетрадиційних способів фінансування інноваційних проектів, таких як лізинг, форфейтинг, франчайзинг, факторинг.

Лізинг можна трактувати як комплекс інвестиційно-майнових відносин, спрямованих на активізацію освоєння підприємствами нових технологій та інновацій. Лізинг стимулює впровадження досягнень НТП, особливо у провідних галузях економіки, таких як електроніка, автомобілебудування, авіабудування, комплексна автоматизація виробництва. Завдяки лізингу відбувається технічне переоснащення і в традиційних галузях, підвищується гнучкість та ефективність економіки. Поширення лізингових відносин зменшує напругу, пов'язану з виключно банківським фінансуванням, стимулює торгівлю найновішими засобами виробництва й технологіями.

Лізингові відносини регулюються як через механізм ринку, так і за допомогою відповідних державних методів та важелів. Аналіз розвитку ринку лізингових послуг в Україні свідчить, що цей процес може бути успішним лише за умови достатньо високого рівня економіко-правового регулювання інноваційно-інвестиційних відносин. Насамперед потрібно створити сприятливе правове поле для активізації лізингу. З цією метою доцільно в чинному законодавстві, що опосередковує відносини лізингу, здійснити такі поправки:

- встановити чітке визначення сум, які зараховуються до валового доходу лізингодавця, та валових витрат лізингоодержувача при сплаті лізингових платежів, що включають частину вартості майна, переданого у фінансовий лізинг;
- запровадити механізм реєстрації майна, переданого у фінансовий лізинг, із метою запобігання його незаконного продажу або іншого недоцільного використання.

Форфейтинг доцільно використовувати при здійсненні науково-технічних і технологічних проектів у рамках реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки й техніки та при формуванні механізмів трансферу технологій. У випадку фінансування форфейтингом здійснюється кредитування експортера банком чи іншою фінансово-кредитною установою шляхом придбання боргових зобов'язань інвестора, які банк потім продає на вторинному ринку, повертаючи таким чином витрачені кошти. За такої форми

кредитування інвестор позбавляється кредитних ризиків.

Використання франчайзингу, як форми фінансування інноваційної діяльності, сприяє тиражуванню наукомісткої продукції із залученням великого капіталу. Капітал (фінансові ресурси, нематеріальні активи), який можна залучити за допомогою франчайзингу, може набагато перевищити розмір капіталу, котрий можна залучити традиційним способом.

Отже, розширення джерел фінансового забезпечення інноваційної діяльності та підвищення ефективності механізмів їх залучення повинно здійснюватись через: стимулювання збільшення обсягів власних коштів підприємств, що витрачаються з метою активізації інноваційного розвитку; нарощування потенціалу державного фінансування інновацій; збільшення обсягів кредитування інноваційних проектів. Подальших досліджень потребують механізми залучення джерел фінансування інноваційної діяльності, які можуть дати венчурні фірми, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, кредитні спілки, гранти тощо.

Список літератури

1. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент /2-е изд. – М.: ЗАО «Бизнес-школа «Интел-Синтез», 2000. – С.350.
2. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації: Монографія. – К.: КНЕУ, 2003. – С.56.
3. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник / Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: В.Д. «Професіонал», 2004. – С.396-397.
4. Інноваційний розвиток промисловості України / Під ред. проф. О.І.Волкова, проф. М.П.Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – С.265-266.
5. Поддєрьогін А.М., Корнилюк А.В. Інновації та їх фінансове забезпечення в харчовій промисловості України // Фінанси України. – 2009. – №11. – С. 94-100.
6. Харгадон, Эндрю. Управление инновациями, опыт ведущих компаний: Пер. с англ. – М.: ООО «Вильямс», 2007.– С.15.

Г. Пальчевич

Источники финансового обеспечения инновационной деятельности и механизмы их привлечения

В статье раскрыта сущность источников финансового обеспечения инновационной деятельности, исследованы механизмы их привлечения. Охарактеризованы особенности государственного финансирования инновационного развития, кредитования инновационных программ, использование лизинга как формы финансирования инноваций. Освещены возможности расширения источников собственных финансовых ресурсов предприятий с целью активизации их инновационной деятельности.

G. Palkevycy

Finansia lensuring of innovative activity sources and the mechanisms of their attraction

Essence of sources of the financial providing of innovative activity is exposed in the article, investigational mechanisms of their bringing in. The features of the state financing of innovative development, crediting of the innovative programs, use of leasing as forms of financing of innovations are described. Possibilities of expansion of sources of own financial resources of enterprises are reflected with the purpose of activation of them innovative activity.

Одержано 19.11.10